

ГУЛЯЄВА

Наталія Миколаївна
natalia.gulaeva@ukr.net

УДК 65.012:330.354

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ
КОНТРОЛІНГУ

БЛАЖЕНКО

Сергій Леонідович
fuksan@ukr.netк. е. н., професор, Київський
національний торговельно-
економічний університетECONOMIC SECURITY OF THE
ENTERPRISE AS AN OBJECT OF
CONTROLLINGстарший викладач, Київський
національний торговельно-
економічний університет

У статті визначено сутність контролінгу виходячи з бачення місії контролера, що сформульована міжнародною групою контролінгу (IGC), виділено основний напрям розвитку процесу прикладного втілення теорії контролінгу в реальну практику управління на сучасному етапі, розглянуто основні сучасні підходи до характеристики сутності економічної безпеки підприємства та виділено чинники, які актуалізують інтерес до цього аспекту діяльності підприємства з боку науковців та практиків. На основі критики окремих підходів трактування сутності економічної безпеки підприємства було виділено найбільш актуальний з них з урахуванням вимог до побудови системи контролінгу на підприємстві.

* * *

В статті охарактеризована сутність контролінгу исходя из видения миссии контроллера, сформулированного международной группой контролинга (IGC), выделено основное направление развития процесса прикладного использования теории контролинга в реальную практику управления на современном этапе, рассмотрено основные современные подходы характеристики сущности экономической безопасности предприятия и выделено факторы, которые актуализируют интерес к этому аспекту деятельности предприятия со стороны ученых и практиков. На основании критики отдельных подходов трактовки сущности экономической безопасности предприятия было выделено наиболее актуальный из них с учетом требований к построению системы контролинга на предприятии.

* * *

Introduction. In modern economic science and practice, more and more attention is paid to the problems of the enterprise's economic security providing. Some abstraction of modern research and conclusions requires the formation of more specific models and tools, clear definition of parameters and evaluation methodology's formalization, which is conceptually combined in the integrated system of controlling of overall structure of maintaining economic security of the enterprise. The initial stage of system's formation is the essence definition of the economic security of the enterprise as the controlling object.

The **purpose** of the study is the justification of resource approach to economic security interpretation as the controlling object, principles of its practical application.

The **results** of the study are the definition of controlling essence on the basis of the vision of controller's mission, which is formulated by the international controlling group (IGC), the selection of the main development direction of controlling theory application process to real management practice at the present stage, the consideration of the main modern approaches to the enterprise's economic security essence characteristic and the factors' selection, which are actualize the interest of this enterprise's activity aspect by scientists and practitioners. On the basis of criticism of individual approaches to the enterprise's economic security essence interpretation, the most actual approach is selected with taking into account the requirements for the construction of controlling system at the enterprise.

Conclusions. Proceeding from the modern development trends in the applied aspects of controlling on the basis of most managerial functions automation, it is expedient to use the resource approach to the economic security essence specifications, which is proposed to be defined as assessing parameter of the current and future performance of enterprise's management, when the volume and state of use its resources identifies their sufficiency for the normal functioning and confrontation to the present and expected threats to the external and internal environments in the implementation process of enterprise's development program.

The prospects for further researches are the justification for separating of new functional direction of controlling – the enterprise's economic security controlling, formation of theoretical foundations for its development and implementation.

Ключові слова: контролінг, економічна безпека підприємства

Ключевые слова: контролинг, экономическая безопасность предприятия

Keywords: controlling, economic security of the enterprise

ВСТУП

Сучасні процеси розвитку підприємств України характеризуються значною волатильністю чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, наслідком чого стає підвищення рівня загроз не тільки їх успішності, але і їх існуванню. Це пов'язано із політичною нестабільністю і військовими конфліктами, напруженістю через впровадження реформ у країні і у зв'язку з цим звуженням внутрішнього ринку, падінням реальних доходів населення, недостатністю або майже відсутністю власного оборотного капіталу,

високою вартістю позикових коштів, ненабутим ще досвідом вітчизняного менеджменту приймати рішення в умовах надзвичайно високих ризиків і лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Фактично йдеться про збільшення джерел виникнення реальних загроз нормальній життєдіяльності суб'єкта господарювання, його стійкості до руйнуючих впливів, тобто його економічній безпеці. Є характерним, що саме цій проблематиці в сучасній економічній науці та практиці приділяється все більше уваги. Деяка абстрактність сучасних досліджень та висновків потре-

бує формування більш конкретних моделей та інструментарію, чіткого визначення параметрів та формалізації методології оцінки, що концептуально поєднується у комплексній системі контролінгу загальної конструкції підтримки економічної безпеки підприємства. Вихідним етапом формування такої системи є визначення сутності економічної безпеки підприємства як об'єкту контролінгу в її параметричних характеристиках і детермінантах, актуалізація як управлінської категорії.

Дослідженню питань, що пов'язані з характеристикою сутності та підтримкою необхідного рівня економічної безпеки підприємства, присвячені праці авторів: І. Ансоффа, О.В. Ареф'євої, У. Бернстайна, І.О. Бланка, З.С. Варналія, М.М. Єрмошенко, Т.М. Іванюти, В.О. Какнаєвої, О.В. Ілляшенка, Д. Канемана, А.В. Козаченко, А.В. Крисіна, Т.Б. Кузенко, О.М. Ляшенко, Б.З. Мільнера, Є.І. Овчаренко, Є.А. Олейнікова, В.С. Пономаренка, П. Портера, Т.Г. Рзаєвої, Г.І. Рзаєва, В.С. Сідак, В.Л. Тамбовцева, С.В. Філіппова, О.В. Хоміва, А. Чандлера, М.Я. Швеца та ін..

Головними аспектами в роботах сучасних науковців, що присвячені проблемам підтримки економічної безпеки підприємства, є характеристика її сутності та складових, концептуальні засади управління досягненням певного рівня економічної безпеки підприємства, система показників та моделей його оцінки, інформаційно-аналітичне забезпечення підтримки. Майже не висвітленими залишаються методологічні засади контролю в управлінні цими процесами, в тому числі у форматі контролінгу.

МЕТОЮ РОБОТИ є обґрунтування ресурсного підходу до трактування економічної безпеки як об'єкту контролінгу, засад його практичного застосування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Робота виконана на основі аналізу наукових праць та Інтернет-ресурсів щодо теоретичних та методологічних аспектів забезпечення економічної безпеки та побудови системи контролінгу на підприємстві.

У процесі дослідження були застосовані такі наукові методи, як індукції та дедукції, аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Функціонування та розвиток суб'єктів господарювання у сучасних умовах з часом ускладнюється та стає багатофакторним процесом. Взаємодія проявів факторів внутрішнього і зовнішнього походження від глобалізації, коли розвиток підприємства значною мірою залежить як від місця країни походження цього підприємства у світовій глобальній системі розподілу праці, так й інтересів та потреб стейкхолдерів підприємства, що є постійно змінюваними та ситуативно переплетеними з інтересами та потребами підприємства, обумовлює ускладнення системи управління підприємством в цілому та по його окремих сегментах господарської діяльності (центрах фінансової відповідальності). Наприклад, створюється як стратегічна, так і тактична система цілей і настанов – максимізація прибутку і вартості підприємства, раціоналізація трансакційних витрат, максимальне задоволення потреб клієнтів, утримання на ринку і навіть забезпечення лідерства, мінімізація втрат від негатив-

ної дії зовнішнього середовища, забезпечення сталого економічного зростання тощо. Динамічність процесів наукового осмислення і практичного втілення продукує інтенсивний розвиток інструментарію механізмів та технологій управління на якісно новій основі, які забезпечують пристосування до тих чи інших викликів середовища функціонування. Як доводить реальна практика управління напрями фокусування зусиль чітко проявляються у новому блоці функціонального забезпечення – формування необхідного рівня економічної безпеки підприємства в операційному середовищі контролінгу.

Історично методологічна модель управління у системі контролінгу у наукових джерелах відома з 15 ст.. Проте інтенсивне його впровадження у практичну діяльність підприємств та розвиток наукової інтерпретації мали місце після другої світової війни. Виділились два центри досліджень та впровадження – США та Німеччина. Розуміння змісту контролінгу як наукова проблема формувалось у жвавих дискусіях, позиціях певних шкіл та в моделях, формалізація в окремих концепціях контролінгу [1].

Сучасні дослідники трактують зміст контролінгу, наприклад, залежно від мети як систему інформаційного забезпечення менеджменту, вид економічної роботи на підприємстві, інструмент чи технологію управління і навіть як концепцію або філософію управління тощо. Найбільш переконливою є характеристика змісту контролінгу виходячи з бачення місії контролера, що сформульована міжнародною групою контролінгу (International Group of Controlling – IGC) [2].

У ній зазначено, що контролери є партнерами керівництва підприємства та вносять значний внесок у забезпечення сталого успіху організації. Саме цей функціональний ланцюг забезпечує:

1. Розробку і управлінське супроводження виробничих процесів від постановки цілей, планування до безпосереднього контролю, коли кожний, хто приймає рішення, керується узгодженими цілями.
2. Мотивацію досягнення поставлених цілей на основі мобілізації можливостей і управління ризиком.
3. Об'єднання завдань і планів організації в цілісну управлінську конструкцію.
4. Розробку і підтримку результативності всіх систем управлінського контролю, включаючи її інформаційну інфраструктуру.
5. Ідеологічне втілення як «економічну совість», що є запорукою процвітання всієї організації [2].

Таким чином, контролінг слід розглядати як систему підтримки процесу прийняття управлінських рішень шляхом координації процесів формування інформаційної бази, аналізу, планування та контролю їх виконання, що дозволяє концентрувати управлінські впливи на найбільш проблемних аспектах розвитку підприємства, генерувати та оцінювати альтернативні підходи щодо нормалізації діяльності в процесі досягнення цільових її параметрів.

Основним напрямом розвитку процесу прикладного втілення теорії контролінгу в реальну практику управління на сучасному етапі є автоматизація окремих функціональних його блоків, процесів і процедур: обліку, бюджетування, планування ресурсів

(ERP-системи), управління ланцюгами поставок (SCM-системи), системи документообороту тощо.

Автоматизація систем управління підприємством висуває на перший план можливість кількісної оцінки параметрів об'єкта управління на основі алгоритмічної формалізації методологічних засад цієї оцінки.

Визначаючи економічну безпеку як об'єкт контролю (управління) необхідно сформувати параметричну базу оцінки, аналізу і обґрунтування рішень щодо досягнення її певного рівня чи підтримки наявного у відповідності до прийнятих критеріїв та орієнтирів.

Дискурс щодо змісту економічної безпеки підприємства, її складових, механізмів забезпечення необхідного рівня набув досить гострого характеру у пострадянських країнах, в тому числі і в Україні. В країнах з розвинутою економікою це явище не виокремлюється у самостійний об'єкт дослідження і розглядається з позицій складової національної безпеки країни або як елемент антикризового управління, управління ризиками підприємства, у механізмі фінансового менеджменту. Концентрація наукової думки в Україні на сутнісних ознаках економічної безпеки підприємства, надання статусу економічної категорії у деяких сміливих висновках пояснюється багатьма чинниками, головними серед яких є:

непропорційне підвищення ризиків діяльності будь-яких суб'єктів господарювання відносно набагато більшої (у порівнянні із економічно розвиненими країнами) амплітуди мінливості параметрів макрота середовища;

недосконалість законодавства із захисту прав власності та державної підтримки розвитку підприємництва в Україні, низький рівень законотворчості дисципліни (це значно посилює загрози від розвитку недобросовісної конкуренції, рейдерства, платіжного хаосу);

несформованість необхідного рівня компетентностей вітчизняних підприємств щодо протидії чи попередження загроз та викликів зовнішнього та внутрішнього середовища. За висновками деяких аналітиків в Україні повільно створюється критична маса спеціалістів із системним розумінням ідеології управління підприємством, взаємозв'язків в розрізі окремих підсистем та імунітети до дії негативних чинників, а також здатностей до усунення невідворотних наслідків;

низький рівень корпоративної культури, переважання особистих інтересів працівників над загальнокорпоративними, нерозвиненість механізмів соціально-економічного партнерства;

нерозвиненість моделі комплексної співпраці із вищими навчальними закладами, науковими установами і центрами, окремими науковцями, що порушує генетичні зв'язки науки та практики, назріває проблема відірваності науки від практики, теоретичної абсолютизації окремих характеристик системи управління підприємством, поширення їх змісту на суміжні аспекти управління і поглиблення термінологічної плутанини.

Досить випукло ці проблеми проявляються на сучасному етапі у сфері досліджень економічної безпеки як явища, формування дефініцій, термінологічного

інструментарію, теоретичної статистичності.

У різних джерелах українських дослідників [3-11] простежується еволюційна траєкторія розвитку підходів. Можна зустріти згадки про такі підходи до трактування змісту економічної безпеки: інформаційний, захисний, стійкісний, діяльнісний, конкурентний, ресурсний (ресурсно-функціональний), гармонізаційний, вузькоспеціалізований (фінансовий), динамічний, економіко-правовий, конвергентний, вузькопрофільний (для окремих видів економічної діяльності) тощо. Параметричний конгломерат наявності такої кількості підходів до трактування змісту економічної безпеки допускає можливість узагальнити їх у певній класифікації. Так, О.М. Ляшенко при характеристиці генези економічної безпеки підприємства виділяє наступні групи підходів: семантичний, статичні та динамічні [9, с. 60]. С.В. Філіппова та група співавторів формулюють підходи до концептуального трактування економічної безпеки як форму розвитку підприємства та як протистояння загрозам [3, с. 12].

Сучасні тенденції еволюції визначення сутності економічної безпеки підприємства ідуть у напрямку розвитку гармонізаційного підходу.

Ще у 2003 р. Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов та О.М. Ляшенко розглядали економічну безпеку підприємства як гармонійне поєднання у часі і просторі його економічних інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища у безпосередній взаємодії [6, с. 87]. Поглиблюючи це дослідження О.М. Ляшенко у 2015 р. визначила свою авторську позицію щодо змісту економічної безпеки як міри економічної свободи підприємства, що досягається внаслідок керованого процесу взаємоузгодження економічних інтересів стейкхолдерів як зовнішнього, так і його внутрішнього середовища, який має на меті протистояння загрозам економічній безпеці підприємства та потребує необхідних для такого протистояння ресурсів [9, с. 60].

Поява гармонізаційного підходу у трактуванні змісту економічної безпеки, на нашу думку, можна розглядати як розвиток захисного підходу, що орієнтується на термін-антонім – "небезпека", та синонім останнього – "загроза". Так, за визначенням Г. Ляного, економічна безпека підприємства трактується як стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів та цілей статутної діяльності [8, с. 16]; А.В. Іванов та В.В. Шликов тлумачать визначення економічної безпеки підприємства як стан захищеності життєво важливих інтересів організації від реальних та потенційних джерел небезпек чи економічних загроз [5, с. 138].

У контексті зв'язку гармонізаційного та захисного підходів у трактуванні змісту економічної безпеки підприємства є цікавими висновки Є.І. Овчаренко [10]. Проведений ним ґрунтовний аналіз сутнісного зв'язку термінів «економічна безпека», «економічні інтереси» та «загрози» дозволив сформувати майже діаметрально протилежний підхід: поява загроз підприємству є протидією зовнішнього та внутрішнього середовища до процесу досягнення цілей та реалізації ним власних економічних інтересів. Звідси випливає,

що першопричиною загроз економічній безпеці підприємства є неузгодженість його економічних інтересів з інтересами інших суб'єктів ринку, а отже гармонізація цих інтересів є основою забезпечення економічної безпеки.

Залишаючи право на існування такої позиції у трактуванні причинно-наслідкових зв'язків неузгодженості економічних інтересів як джерела появи загроз розвитку підприємства, необхідно зауважити, що гармонізаційний підхід, з одного боку, абсолютизує це поняття, а з іншого, – ідеалізує і фактично абстрагує його, а отже унеможлиблює розгляд економічної безпеки як предмету управління та об'єкту контролінгу. Підтверджують такі висновки наступні міркування.

1. Економічні інтереси є вихідною настановою визначення цілей управління підприємством. У зв'язку з цим гармонізаційний підхід до характеристики економічної безпеки потребує обґрунтування нової концепції загальної системи управління підприємством.

2. Економічні інтереси підприємства самі по собі є абстрактною субстанцією, оскільки формуються шляхом гармонізації особистих інтересів власників, менеджерів та інших працівників підприємства (за певних обставин і суспільства або / та держави). Будь-які зміни в їх складі чи рівні впливу на систему управління підприємством обумовлюють і корекцію сукупності економічних інтересів.

3. Економічні інтереси різних суб'єктів не є однорідними і можуть мати протиріччя в процесі розподілу створеної доданої вартості як на рівні підприємств, які знаходяться в одному ланцюжку створення цінності, так і на рівні окремого підприємства (між його власниками, працівниками та суспільством (державою)).

4. Конкурентні економічні інтереси суб'єктів ринку, які пов'язані з виживанням та існуванням кожного окремого учасника взаємовключають можливість їх гармонізації (успішний розвиток окремого підприємства завжди є загрозою існування його конкурентам та може призвести до монопольних деформацій ринкового середовища, а значить до виникнення нової загрози для клієнтів та / або постачальників цього підприємства). Отже, в ідеальному уявленні будь-якого підприємства конкуренти на ринку мають бути відсутні.

5. Формалізація оцінки економічних інтересів окремого підприємства кількісно є досить проблематичною. Є спроби розробити модель кількісної оцінки економічних інтересів у частині фінансових характеристик. Проте її використання в умовах України немає точок опори. Нерозвиненість ринкових механізмів в цілому та їх структурних складових (зокрема, фондового ринку), значна частка тіньової економіки, деформованість конкурентних відносин віддаляють перспективи модернізації технологій та інноваційного розвитку менеджменту, в тому числі на підприємстві.

Прагматичність гармонізаційного підходу до трактування економічної безпеки, а значить і практичного впливу на процеси її формування може бути досягнуто через зведення економічних інтересів підприємства до інтересів власника, який прагне максимізувати свій добробут. Максимізацію добробуту власників як

мету господарювання всебічно обґрунтували Т. Коупленд, Т. Коллер та Д. Муррін, при цьому критерієм оцінки вартості підприємства як міри добробуту було запропоновано сукупний дисконтований чистий грошовий потік. В основу покладене твердження, що менеджеру, котрий зацікавлений у максимальному збільшенні вартості для акціонерів, при прийнятті правильних рішень слід покладатись не на показник прибутку у розрахунку на одну акцію, а на сукупний дисконтований чистий грошовий потік. Метод дисконтованого чистого грошового потоку забезпечує всеохоплююче, разом з тим, чітке врахування усіх факторів, що визначають вартість підприємства [12, с. 93-94].

Таке методичне звуження за об'єктом оцінки локалізує розуміння економічної безпеки у фінансовій її складовій.

З точки зору характеристик економічної безпеки підприємства як предмету управління, а отже і як об'єкту контролінгу, найбільш прийнятним є ресурсний підхід. Одним з варіантів характеристики сутності економічної безпеки за цим підходом є точка зору Кузенко Т.Б., що вважає її станом, при якому досягається ефективно використання його ресурсів та наявних ринкових можливостей, коли підприємство здатне уникати внутрішніх і зовнішніх загроз і забезпечувати стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [7, с. 7].

Отже, економічна безпека підприємства як об'єкт контролінгу має розглядатись в якості комплексного параметра оцінки поточної та перспективної результативності управління підприємством, що характеризує обсяг та стан використання його ресурсів з точки зору їх достатності для ідентифікації та протистояння наявним та очікуваним загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища в процесі реалізації програми розвитку підприємства.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження показали, що виходячи з сутності контролінгу як системи підтримки процесу прийняття управлінських рішень і оглянутих підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства, останню доцільно розглядати як результативний параметр цього процесу.

Сучасні дослідження сутності економічної безпеки підприємства характеризуються широким спектром підходів, серед яких найбільшій підтримки у сучасних науковців отримав гармонізаційний підхід, який спирається на досягнення гармонізації економічних інтересів підприємства і суб'єктів зовнішнього середовища. Виходячи з наведених у статті міркувань, використання цього підходу призводить, з одного боку, до абсолютизації змісту економічної безпеки, а з іншого, – робить його абстрактним, унеможлиблює використання цього підходу при формуванні об'єкту контролінгу.

Виходячи з сучасних тенденцій розвитку прикладних аспектів контролінгу на засадах автоматизації більшості управлінських функцій у статті було обґрунтовано доцільність використання ресурсного підходу до характеристики сутності економічної безпеки, яку було запропоновано визначати як параметр оцінки

поточної та перспективної результативності управління підприємством, коли обсяг та стан використання його ресурсів ідентифікує їх достатність для нормального функціонування і протистояння наявним та очікуваним загрозам зовнішнього та внутрішнього середовищ у процесі реалізації програми розвитку підприємства.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування виокремлення нового функціонального напрямку контролінгу – контролінгу економічної безпеки підприємства, формування теоретичних засад його розвитку і впровадження.

Список використаних джерел

1. Вергун В.А., Ступницький О.І. Контролінг у системі міжнародного бізнесу: навч. посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 318 с.
2. Controller mission statement. International Group of Controlling. URL: <https://www.igc-controlling.org/services/controller-mission-statement.html> (дата звернення 10.05.2018)
3. Філіппова С.В., Волощук Л.О., Черкасова С.О. Економічна безпека підприємства реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління: монографія. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. 195 с.
4. Ілляшенко О.В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків: Мачулін, 2016. 504 с.
5. Иванов А.В., Шлыков В.В. Экономическая безопасность предприятия. Москва: «Выраж-центр», 1995. 265 с.
6. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография. Киев: Либра, 2003. 280 с.
7. Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06. Київ, 2004. 18 с.
8. Лянной Г. Система экономической безопасности предприятия. BOS – журнал о личной и коммерческой безопасности. 2006. №7. С. 16–19.
9. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства. Київ: НІСД, 2015. 348 с.
10. Овчаренко Є.І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання: монографія. Лисичанськ: Променерго, 2015. 483 с.
11. Рзаєва Т.Г., Рзаєв Г.І., Антонюк П.П. Аналітичне

обґрунтування напрямів дослідження економічної безпеки підприємства: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2016. 240 с.

12. Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Дж. Стоимость компании: оценка и управление: пер. с англ. Москва: Олимп-Бизнес, 1999. 565 с.

References

1. Verhun V.A., Stupnitskyi O.I. Controlling in the system of international business. Kyiv: Publishing and Printing Center "Kyiv University", 2013. 318 p. (in Ukrainian)
2. Controller mission statement. International Group of Controlling. URL: <https://www.igc-controlling.org/services/controller-mission-statement.html>
3. Filippova S.V., Voloshchuk L.O., Cherkasova S.O. The enterprise's economic security of the economy's real sector in terms of value-oriented management: monograph. Odessa: FOP Bondarenko M.O., 2015. 195 p. (in Ukrainian)
4. Ilyashenko O.V. Mechanisms of the system of enterprise's economic security: monograph. Kharkiv: Machulin, 2016. 504 p. (in Ukrainian)
5. Ivanov A.V., Shlykov V.V. The enterprise's economic security. Moscow: "Virazh-center", 1995. 265 p. (in Russian)
6. Kozachenko A.V., Ponomarev V.P., Lyashenko A.N. The enterprise's economic security: the essence and mechanism of support: monograph. Kyiv: Libra, 2003. 280 p. (in Russian)
7. Kuzenko T.B. Planning of economic security of enterprises in the conditions of a market economy: abstract of dissertation... Degree Candidate Economic Sciences: 08.06. Kyiv, 2004. 18 p. (in Ukrainian)
8. Lanna H. The system of enterprise's economic security. BOS – the journal about personal and commercial safety. 2006. № 7. pp. 16-19. (in Russian)
9. Lyashenko O.M. Conceptualization of management of enterprise's economic safety. Kyiv: NISD, 2015. 348 p. (in Ukrainian)
10. Ovcharenko Y.I. The system of enterprise's economic security: formation and goal setting: monograph. Lisichansk: Promenergo, 2015. 483 p. (in Ukrainian)
11. Rzaeva T.H., Rzaev H.I., Antonyuk P.P. Analytical substantiation of the research directions of enterprise's economic security: monograph. Kamenets-Podilskyi: TOV "Drukarnaja Ruta", 2016. 240 p. (in Ukrainian)
12. Copeland T., Collier T., Murrin D. Cost of companies: evaluation and management: translate from English. Moscow: Olympus Business, 1999. 565 p. (in Russian)